

due to the particular needs of internal motivation, expressing the accused desire to show its superiority and inferiority of the victim due to the specific identity of the latter (other) nations or because of his race, or because of his confession of a particular religion and, as a result of this, hi/hers hateful attitude toward him/her, and to the group to which he/she belongs or may belong in terms of the accused. Thus, the motive of investigated committed crimes is characterized by three species. Thus, for evaluation of these actions it's enough to establish the existence of at least one of them, or racial, or ethnic, or religious intolerance.

Racial intolerance is a social prejudice against a certain group of people, which is the basis for biological and physical characteristics (skin color, hair texture, behaviors, and other indicators). This bias is caused by an ideology that justifies the superiority of one group is threatened, as a rule, on its own subjective statement over another. According to the racist theories, people of different races differ in social behavior, which is caused by biological constitutionalism. The basic idea of racism is based on the laws of heredity negative inclinations and characteristics, the existence of a gene that controls the property that determines susceptibility and disadvantages, rejecting the possibility of changing the individual under the influence of society.

Ethnic intolerance is a negative perception of one national group of representatives of the other. Each ethnic group, nation, tribe etc., connected common origin, fixing its specific features (they can be both real and imaginary), and thus self-identified.

Religious intolerance is a rejection of the representatives of one religion (or atheists), the faith of others, is a special form of understanding the world that does not need justification and evidence, and is implemented in the administration of certain practices. It is religion that explains to believer the meaning of his/her life, shall determine the rules by which he/she must coexist with others.

Keywords: *mental element of the crime, guilt, motive, goal, intolerance.*

Надійшла до редакції 03.03.2013

В.В. Шаблистий

кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.211

ОКРЕМІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВОЄННОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ ТА БЕЗПЕКИ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ

Визначено поняття воєнної безпеки людини та безпеки військової служби у контексті їх кримінально-правового забезпечення.

Ключові слова: *людина, безпека, військова служба, кримінальний закон.*

Постановка проблеми. Вивчення історії свідчить про те, що протягом багатьох століть українці хотіли мирно і безпечно жити у власній державі, чому фактично завжди заважали іноземні збройні формування. Можливо тому воєнна безпека нашого народу є не менш важливою, ніж інші її види (репродуктивна, духовна, психологічна, юридична, інформаційна, історична та екологічна). Забезпечення воєнної безпеки просто немислиме без створення одного з основних атрибутів держави – власної армії.

Так, наприкінці 1991 року прийнято Закон України «Про Збройні Си-

ли України», у Преамбулі якого зазначено, що Україна, враховуючи необхідність забезпечення власної воєнної безпеки та оборони, усвідомлюючи свою відповідальність у справі підтримання міжнародної стабільності, як суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава має Збройні Сили України із необхідним рівнем їх бойової готовності та боєздатності [1].

Конституція України 1996 року у ст. 17 проголосила, що оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на Збройні Сили України. Забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом. Збройні Сили України та інші військові формування ніким не можуть бути використані для обмеження прав і свобод громадян або з метою повалення конституційного ладу, усунення органів влади чи перешкоджання їх діяльності; у ст. 65 – захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян України.

Наведені положення свідчать про комплексний характер розглядуваних питань, оскільки забезпечення безпеки людини в тому числі залежить від протидії небезпечним злочинним проявам та удосконалення механізму реалізації та захисту прав і свобод людини і громадянина. Ось чому **метою** статті є розгляд окремих питань правового забезпечення воєнної безпеки людини та кримінально-правового забезпечення безпеки військової служби.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Слід зазначити, що у різні роки питанням кримінально-правового забезпечення безпеки людини у різних сферах присвятили свої праці С.М. Алфьоров, М.І. Бажанов, О.М. Бандурка, Ю.В. Баулін, О.І. Бойко, В.І. Борисов, В.К. Гришук, С.Ф. Денисов, О.О. Дудоров, В.П. Ємельянов, М.Й. Коржанський, П.С. Матишевський, М.І. Мельник, В.О. Навроцький, В.І. Осадчий, М.І. Панов, В.В. Сташис, Є.Л. Стрельцов, В.Я. Тацій, А.А. Тер-Акопов, В.П. Тихий, М.І. Хавронюк, Є.В. Фесенко, С.С. Яценко та ін. Але лише А.А. Тер-Акопов детально дослідив безпеку військової служби, тоді як воєнна безпека людини, особливо у співвідношенні із безпекою військової служби, на сьогоднішній день не знайшла свого належного висвітлення у кримінально-правовій науці.

Виклад основного матеріалу. У наведених положеннях йде мова про воєнну безпеку держави, що на перших роках незалежності можна вважати виправданим. Разом з тим невід'ємною ознакою будь-якої держави є народ, який складається із людей як біосоціальних істот. Вважаємо, у XXI столітті слід всерйоз задуматися над безпекою саме людини, в тому числі і воєнної. Особливо це стосується крайніх та найдієвіших засобів її забезпечення, якими є норми Кримінального кодексу (далі – КК) України.

Вказане твердження підтверджується таким. Термін «безпека людини» на міжнародному рівні почали використовувати після публікації Програмою розвитку ООН (ПРООН, UNDP) у 1993 р. «Доповіді про розвиток

людства» (Human Development Report), в якому поняття безпеки людини віднесено до людей, а не до держав і націй, при цьому обмежене поняття національної безпеки розширюється більш загальним – безпеки людини чи людства. На першому місці повинна стояти безпека всіх людей, а не тільки держави або нації, вона повинна забезпечуватися не силовими структурами, а через людський розвиток. Після цього кожна держава-учасниця ООН щороку окремою графою доповідає про безпеку її людей, в тому числі й захищеність від військових конфліктів [2].

З 1 січня 2013 року Україна вперше головує в Організації з безпеки і співробітництва в Європі (далі – ОБСЄ). Головування в ОБСЄ триває один рік, а головою є міністр закордонних справ головуваної країни. Серед ключових пріоритетів головування України в ОБСЄ у 2013 році є врегулювання тривалих конфліктів, зміцнення заходів довіри і безпеки на просторі ОБСЄ, використання потенціалу Організації в забезпеченні енергетичної безпеки, сприяння економічному розвитку, в тому числі розбудові нових торговельних і транспортних коридорів. Україна має намір:

- ініціювати діалог у рамках ОБСЄ щодо нових засад майбутнього режиму контролю над звичайними збройними силами в Європі;
- приділяти увагу консолідації зусиль ОБСЄ у протидії з тероризму, торгівлі людьми і наркотичними засобами, кіберзлочинності, організованій транснаціональній злочинності;
- приділяти увагу питанням захисту фундаментальних прав і свобод людини на просторі ОБСЄ;
- приділяти увагу залученню громадянського суспільства для досягнення цілей Організації [3].

Головування України в ОБСЄ – нагода зробити внесок у зміцнення безпеки. На цьому наголосив Президент Віктор Янукович під час традиційної зустрічі з керівниками дипломатичних представництв іноземних держав і міжнародних організацій, акредитованих в Україні. «Головування в ОБСЄ – нагода для України зробити свій, багато в чому унікальний внесок у зміцнення безпеки», – заявив В. Янукович. Він підкреслив, що головування в ОБСЄ є одним із найбільш відповідальних і почесних завдань України в новітній історії її дипломатії. «Розглядаємо ОБСЄ як оптимальний інструмент для розв'язання заморожених конфліктів та зміцнення взаємної довіри», – сказав Глава держави [4].

Ведучи мову про воєнну безпеку людини, слід визначитися із її поняттям. Також слід звернути увагу на різний зміст понять «безпека військової служби» – стан військової служби, який забезпечує захищеність військовослужбовців, місцевого населення і навколишнього середовища від загроз, що виникають при здійсненні діяльності збройними силами, та «воєнна безпека» – захищеність національних інтересів, суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності держави від посягань із застосуванням воєнної сили [5].

Безпека військової служби тепер прямо залежить від ходу реформування системи кримінальної юстиції України, адже ст. 216 нового Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України 2012 року однозначно

свідчить про те, що всі військові злочини розслідують слідчі органів внутрішніх справ, чим раніше займалися слідчі військової прокуратури. На нашу думку, лише час покаже, наскільки несення строкової та за контрактом військової служби стане безпечнішим у зв'язку із такими нововведеннями.

Враховуючи взаємозумовленість безпеки військової служби та воєнної безпеки, їх слід розглядати у комплексі. Це пояснюється тим, що кримінально-правове забезпечення безпеки військової служби переважно закріплене у Розділі XIX Особливої частини КК України «Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини)», тоді як кримінально-правове забезпечення воєнної безпеки людини не настільки залежне від превентивної функції кримінального закону.

Певним підтвердженням цьому є висновки В.О. Бодаєвського та С.Ф. Денисова про те, що починаючи з видання у 1529 році Литовських статутів, правові норми, які передбачають кримінальну відповідальність за вчинення злочинів проти військової служби, існували у кримінальному законодавстві України всіх історичних періодів. Їх розвиток тісно пов'язаний із побудовою збройних сил, становленням кримінального законодавства та соціально-політичною ситуацією в країні. Отже, поява в КК України 2001 року розглядуваних норм є не випадковим, а історично зумовленим підсумком їх генези [6, с. 594].

Спільним знаменником для обох розглядуваних понять є стан захищеності національних інтересів, тобто інтересів українського народу. У ст. 1 Закону України «Про основи національної безпеки» під національними інтересами розуміються «життєво важливі матеріальні, інтелектуальні й духовні цінності Українського народу як носія суверенітету і єдиного джерела державної влади в Україні ...» [7].

А.А. Тер-Акопов більш точно характеризує життєво важливі інтереси людини та відносить до них вітальні, фізичні, психологічні, генетичні, репродуктивні, інтелектуальні та духовні, які у своїй сукупності є складовими її повноцінної життєдіяльності [8, с. 168]. Вказані сім елементів вчений відносить до складових повноцінної життєдіяльності людини: вітальний – представляє фізіологічне життя людини; фізичний – вказує на систематичне здоров'я і свободу фізичного пересування; психічний – відповідальний за нормальне психічне здоров'я; інтелектуальний – дозволяє здійснювати пізнавальну діяльність; генетичний – передає здорову спадковість; репродуктивний – як здатність до відтворення потомства; духовний – сукупність властивостей і якостей людини, що визначають стратегію його існування як соціального організму [9, с. 10].

Великий тлумачний словник сучасної української мови термін «безпека» тлумачить як стан, коли кому-, чому-небудь ніхто, ніщо не загрожує [10, с. 43].

Враховуючи та повністю підтримуючи позицію В.К. Грищука стосовно того, що у будь-якій площині дослідження центральною фігурою, основним суб'єктом відповідальності є людина, без неї не може існувати будь-який інший суб'єкт суспільних відносин, який являє собою не що інше, як прояв самоорганізації людини (людей) в умовах цивілізованого суспільст-

ва [11, с. 7], пропонуємо таке визначення поняття воєнної безпеки людини – стан захищеності її життєво важливих інтересів від посягань із застосуванням воєнної сили.

Що стосується безпеки військової служби, то ми підтримуємо визначення А.А. Тер-Акопова – це такий стан і організація повсякденної життєдіяльності з'єднань та військових частин, службової діяльності військовослужбовців, при якому забезпечується надійна захищеність життя і здоров'я військовослужбовців, осіб цивільного персоналу і місцевого населення від впливу небезпечних факторів військової служби та військової діяльності [12, с. 189].

Стає очевидним, що воєнна безпека людини є загальним поняттям стосовно безпеки військової служби, а тому є її частиною. Безпека людини є всеохоплюючої категорією, яку слід досліджувати у різних сферах. Однією з них є воєнна безпека, кримінально-правове забезпечення якої останнім часом зазнало суттєвих змін, які, у свою чергу, є поступальним рухом на шляху реформування системи кримінальної юстиції України.

Висновки. Також враховуючи те, що поняття «кримінально-правове забезпечення» слід розуміти як сукупність норм кримінального закону (в тому числі й бланкетних), які регламентують правові взаємини та юридичний статус учасників кримінально-правових відносин, що виражається у створенні надійних умов для вільної реалізації ними своїх прав і свобод, а також у гарантуванні виконання обов'язків [13, с. 236], слід зробити деякі висновки.

По-перше, головним здобутком всього українського народу є відсутність військових конфліктів всередині нашої країни, що свідчить про достатній рівень воєнної безпеки людини.

По-друге, кримінально-правове забезпечення безпеки військової служби потребує удосконалення, оскільки військові злочини характеризуються значним ступенем латентності (приховування командуванням). Також погіршилася криміногенна обстановка у Збройних Силах України [6, с. 594]. Це вимагає в тому числі й активізації наукових досліджень проблеми, оскільки звичайне введення словосполучення «злочини військовослужбовців» в одну із пошукових Інтернет-систем одразу видало невітніші результати: «На Миколаївщині повісився військовослужбовець», «на Львівщині загинув солдат», «на Закарпатті застрелився військовослужбовець», «на Дніпропетровщині під час навчальних стрільб загинув лейтенант», «на Буковині на полігоні знайшли убитого солдата», «на Закарпатті застрелився 19-річний солдат», «командира столичного батальйону засудили до 3 років за побої», «у прокуратурі вважають самогубство найімовірнішою версією загибелі солдата в Києві...» [14].

По-третє, в умовах глобалізації, вважає Ганс Йонас, на зміну «людині розумній» має прийти «людина відповідальна» [15, с. 40]. Буквально це означає, що зважаючи на необхідність забезпечення державою всебічного розвитку кожної людини, слід пам'ятати про обов'язок нести відповідальність за свої вчинки. У нашому випадку слід вести мову про обов'язок кожного громадянина України захищати свою Вітчизну.

І останнє. Захищеність кожного із нас від посягань із застосуванням воєнної сили прямо залежить від безпеки військової служби, яку повинен проходити кожен повнолітній громадянин України чоловічої статі. Можливо, у недалекому майбутньому воєнна безпека буде залежати від безпеки військової служби за контрактом, проте вже зараз назріла необхідність залучення всіх можливостей громадянського суспільства для поліпшення стану криміногенної обстановки у Збройних Силах України. У свою чергу, це вимагає оновлення кримінального закону у частині криміналізації або декриміналізації відповідних діянь та розробки дієвих механізмів забезпечення безпеки людини у всіх сферах.

Бібліографічні посилання

1. Про Збройні сили України : Закон України // ВВР України. – 1992. – № 9. – Ст. 108.
2. Про розвиток людства : доповідь ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2011_RU_Complete.pdf.
3. Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Організація_з_безпеки_і_співробітництва_в_Європі.
4. Президент: Головування України в ОБСЄ – нагода зробити внесок у зміцнення безпеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrinform.ua/ukr/news/prezident_golovuvannya_ukraïini_v_obse____nagoda_zrobiti_vnesok_u_zmitsnennya_bezpeki_1779247.
5. Безпека військової служби [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Безпека_військової_служби.
6. Кримінальне право України (Особлива частина) : підручник / за ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. Т. 2. – Луганськ, 2012.
7. Про основи національної безпеки : Закон України від 19.06.2003 р. // ВВР України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.
8. Тер-Акопов А. А. Безопасность человека: теоретические основы социально-правовой концепции / А. А. Тер-Акопов. – М., 1998.
9. Нравственность и право : сб. избр. науч. статей проф. А. А. Тер-Акопова (1940–2003) // Российский военно-правовой сборник. – 2005. – № 6. – 60 с.
10. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і доповн.) / голов. ред. В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь, 2005.
11. Гришук В. К. Філософсько-правове розуміння відповідальності людини : монографія / В. К. Гришук. – Хмельницький, 2012.
12. Тер-Акопов А. А. Безопасность человека: социальные и правовые основы / А. А. Тер-Акопов. – М., 2005.
13. Шаблистий В. В. Співвідношення понять «кримінально-правова охорона» та «кримінально-правове забезпечення» / В. В. Шаблистий // Моделі збалансованого розвитку соціально-економічних систем: економіко-правові, соціально-політичні, історичні та філософські аспекти : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Бердянськ, 4-5 грудня 2012 року. – Донецьк, 2012. – С. 235–236.
14. Злочини військовослужбовців [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tyzhden.ua/News/69021>.
15. Белова О. М. Социальная ответственность как один из аспектов формирования личности / О. М. Белова // Вестник Оренбург. ун-та. – 2005. – № 7. – С. 40–48.

Шаблистий В. В. Отдельные вопросы уголовно-правового обеспечения военной безопасности человека и безопасности военной службы. Определено понятие военной безопасности человека и безопасности военной службы в контексте их уголовно-правового обеспечения.

Ключевые слова: человек, безопасность, военная служба, уголовный закон.

Shablysty V. V. Some issues of criminal-legal ensuring of human military security

and safety of military service. The study of history shows that for centuries Ukrainians wanted to live peacefully and safely in their own country, why interfere with virtually every foreign armed groups. Perhaps because military security of our nation is no less important than its other types (reproductive, spiritual, psychological, legal, informational, historical and environmental). Military security is simply impossible without the creation of one of the main attributes of the state – its own army.

Criminal-legal ensuring of military service mainly enshrined in Chapter XIX of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine "Crimes against the established order of military service (war crime)," while the penal military security rights are not as dependent on the preventive function of the criminal law.

Safety of military service is a condition of life and the organization of everyday connections and units, service activities, which ensured reliable protection of life and health of military personnel and civilian personnel of the local population from the effects of hazards of military service and military activities.

Human military safety is a common notion of human safety in relation to military service, and are therefore part of it. Human safety is a comprehensive category one wants to explore in different areas. One of them is the military security, criminal-legal ensuring of which has recently undergone significant changes, which, in turn, is a progressive movement to reform the criminal justice system in Ukraine.

The security of each of us from the encroachment with the use of military force depends on the security of military service, which is to be served by every male adult citizen of Ukraine. Perhaps in the near future military security will depend on the security of military service under the contract, but now there is a need to involve all possibilities of civil society to improve the crime situation in the Armed Forces of Ukraine. In turn, this requires updating the criminal law in the criminalization or decriminalization of relevant acts and the development of effective mechanisms for ensuring human security in all areas.

Keywords: man, security, military service, criminal law.

Надійшла до редакції 10.03.2013

Н.В. Шаргородська
кандидат юридичних наук
(Одеський державний
аграрний університет)

УДК 343.2

«КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ» ТА «СКЛАД ЗЛОЧИНУ» ЯК КАТЕГОРІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Проаналізовано наукові концепції щодо розуміння і визначення кримінальної відповідальності та складу злочину. Зазначено переваги та недоліки запропонованих в юридичній літературі визначень кримінальної відповідальності та складу злочину.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, підстава кримінальної відповідальності, злочин, склад злочину.

Постановка проблеми. Кримінальна відповідальність – це ключове поняття кримінального права. Саме кримінальна відповідальність є основною формою застосування кримінального закону. Слово «відповідальність» в українській мові визначається як «покладений на когось або взятий на себе обов'язок відповідати за певну ділянку роботи, справи, за чийсь дії, вчинки, слова» [1, с. 317].